

gnis) Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto puro sermone assuefactam domum: & eo magis hoc iudico, quod neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. Nullum ille poetam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat: non publicum jus, non privatum & civile cognoverat: quanquam id quidem fuit etiam in aliis, & magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus vidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. Sed ii tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum: idque cum constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat. In quacumque enim una plane claudicaret, orator esse non posset. Sed tamen alius in alia excellerebat magis: reperiebat, quid dici opus esset, & quo modo præparari, & quo loco locari: memoriaque ea comprehendebat Antonius: exercebat autem actione: erantque ei quædam ex his paria cum Crasso, quædam etiam superiora. At Crasfi magis enitebat oratio. Nec vero Sulpicio, neque Cotta dicere possumus, neque cuiquam bono oratori, rem ullam ex illis quinque partibus plane, atque omnino defuisse. Itaque in Curione hoc verissime judicari potest, nulla re una magis oratorem commendari, quam verborum splendore & copia. Nam cum tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit.

LX. Reliqua duo sunt, agere, & meminisse. In utroque cachinnos irridendum commovebat. Motus erat is, quem & C. Julius in perpetuum notavit, cum ex eo, in utramque partem toto corpore vacillante, quasi *quis loqueretur e lintre*⁹⁸: & Cn. Sicius⁹⁹, homo impurus, sed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quidquam. Is cum tribunus plebis Curionem & Octavium consules produxisset,

⁹⁸ *Loqueretur e lintre*] Nam qui vacillant in utramque partem loquentes, e lintre loqui videntur: quod lintre, cum sit navicula, facile in utramque partem vacillat, si quis modo velit in eo stare & loqui. *Idem.*

⁹⁹ *Cn. Sicius*] Illum esse credimus, de quo Plutarchus in Crasso. Sicius vero plebei fuerunt. Nam Sicius primus tribunus plebis fuit, ut Liv. lib. 11. scribit: & hic Sicius tribunus plebis hoc loco dicitur. *Idem.*

fet, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis, & multis medicamentis, propter dolorem artuum, delibutus, *Nunquam*, inquit, *Octavi, collega tuo gratiam referes, qui nisi se suo more iactavisset, hodie re istis musca comedissent*. Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. Qui in iudicio privato vel maximo, cum ego pro Titinia Cottæ peroravisset, ille contra me pro Ser. Nevio diceret, subito totam causam oblitus est, idque veneficiis & cantionibus Titiniæ factum esse dicebat. Magna hæc immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis oblivisceretur, quid paulo ante posuisset; ut in eo libro, ubi se exeuntem e senatu, & cum Panfa nostro, & cum Curione filio colloquentem facit, cum senatum Cæsar consul habuisset, omnisque ille sermo ductus e peroratione filii, quid in senatu esset actum. In quo multis verbis cum inveheretur in Cæsarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus senatu missio, quem senatum Cæsar consul habuisset, reprehendit eas res, quas idem Cæsar anno post, & deinceps reliquis annis administravisset in Gallia.

LXI. Tum Brutus admirans, Tantamne fuisse oblivionem, inquit, in scripto præsertim, ut ne legens quidem unquam senserit, quantum flagitii commisisset! Quid autem, inquam, Brute, stultius, quam, si ea vituperare volebat, quæ vituperavit, non eo tempore instituere sermonem, cum illarum rerum jam tempora præterissent? Sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat, in senatum se, Cæsare consule, non accedere, sed id dicat ipso consule exiens e senatu. Jam qui hac parte animi, quæ custos est cæterarum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paulo ante posuisset, huic minime mirum est ex tempore dicenti solitam effluere mentem. Itaque cum ei nec officium deesset, & flagraret studio dicendi, perpaucæ ad eum causæ deferebantur. Orator autem, vivis ejus æqualibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut ante

dixi, & expeditam ac profluentem quodam modo celeritatem. Itaque ejus orationes adspiciendas tamen cenfeo. Sunt illæ quidem languidiores; verumtamen possunt augere, & quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus: quod habet tantam vim, ut solum sine aliis in Curione speciem oratoris alicujus effecerit. Sed ad instituta redeamus.

LXII. In eodem igitur numero ejusdem ætatis C. Carbo¹ fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator; sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas, & facile dicebat, & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Acutior Q. Varius² rebus inveniendis, nec minus verbis expeditus: fortis vero actor, & vehemens, & verbis nec inops, nec abjectus, & quem plane oratorem dicere aude- res. Cn. Pomponius³ lateribus pugnant, incitans animos, acer, acerbus, criminofus.

Multum ab iis aberat L. Fufius⁴: tamen ex accusatione M. Aquilii diligentia fructum ceperat⁵. Nam M. Drusum⁶, tuum

¹ C. Carbo] Hunc inserit hoc loco, cum supra de illo cum aliis non proposuerit: sed facit, ut opinor, ne meditatus in dialogo dicere videatur. Hic tribunus pleb. fuit, ut est in Oratore; de quo etiam Val. Max. lib. 111. cap. 7. Haud equidem certo scio, an ille sit, quem Damasippus Interfecit, ut legitur apud Ciceroem epist. 21. lib. 1x. Famil. Idem.

² Q. Varius] Q. Varius Suetonius in Quintiliano lib. v. cap. 1a. & ab auctore libelli de Viris Illustribus appellatus, ab oppido Hispaniæ. De Vario Crassus libro 11. Oratore ita loquitur: *Quis vestram æqualem meam Q. Varium, Græc. Nec me movet, quod Crassus sum vocet æqualem, & hic Cicero Cotta & Sulpicio faciat æqualem; quantum potuit aliquanto minor natu Crasso, & aliquanto major Cotta & Sulpicio ita esse, ut & Crasso & his duobus æqualis appellari posset: nisi, quod ego minus probò, creditur aliquis alterum fuisse. Hic summo cruciatus supplicioque perit, ut legitur lib. 111. de Nat. Deorum, c. 33. Val. Max. quoque lib. 1x. cap. 2. hominem seditionissimum & abjectissimum vocat, qui etiam vi-*

dendus est lib. viii. cap. 6. Idem.

³ Cn. Pomponius] Quæstor, tribunus plebis, ac denique prætor anno DCLVII. *Profectus.*

⁴ L. Fufius] Quem ferre dicit Antonius, lib. 11. de Orat. cap. 22. ad nomen ejus respiciens. Varius enim & Fufius, quemadmodum Valerius & Valesius commutantur, ut observat Quintilianus lib. 1. cap. 4. *Idem.*

⁵ Ex accusatione M. Aquilii diligentia fructum ceperat] Fuit M. Aquilius consul cum C. Marcio, anno ab U. C. DLIII. unde Marri collegam lib. 11. de Orat. vocat. Illum Romani multis avaritiæ criminibus, & testimonioque convictum, quia cum fugitivis fortiter bellum gesserat, liberaverunt, ut ait in Orat. pro Flacco. *Corradus.*

⁶ M. Drusum] M. Livium Drusum, M. Drusi & Corneliæ, ut in Consol. ad Marciam Seneca refert; filium; qui pupillus adhuc cum esset & prætextatus, iudicibus reos commendabat, & se sic interponebat, ut quædam iudicia ab illo raptâ confiter. Unde Jolebat dicere, sibi uni, ne puero quidem, unquam ferias contigisse: quod Seneca

tuum magnum avunculum⁷, gravem oratorem, ita duntaxat cum de republica diceret; L. autem Lucullum etiam acutum; patremque tuum, Brute, juris quoque & publici, & privati sane peritum; M. Lucullum⁸; M. Octavium⁹, Cnæi filium, qui tantum auctoritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, populi frequentis suffragiis abrogaverit; Cn. Octavium, M. filium; M. Catonem¹⁰ patrem; Q. etiam Catulum¹¹ filium abducamus ex acie, id est,

ea in lib. de Brev. Vitæ scribit. Ob id Cicero lib. 1. de Offic. dixit, in eo adolescentem gravitatem singularem fuisse. Hic quæstor in Asia nullis insignibus viri voluit, ne quid ipso esset insignis. Morbo comitiali helleboro in Anticyra insula constat esse liberatum, ut Plinius lib. xxv. c. 5. & Gellius lib. xvii. c. 15. retulerunt. Inter hunc & Cæpionem ex annulo in auctione venali inimicitia ceperunt; unde origo socialis belli & exitia rerum, ut ait Plin. lib. xxv. cap. 5. & Gell. lib. xvii. c. 15. In atrio domus suæ cinctello est percussus, quod scribit Paterculus lib. 11. Liv. lib. LXX. Appianus lib. 1. Orat. lib. v. c. 18. & Cicero ipse Orat. pro Milone. *Idem.*

⁷ Magnum avunculum] Maternæ avie fratrem, ut Grammatici docent, & tu ita colliges: M. Livius Drusus, qui senatus est patronus appellatus, habuit filios M. Livium Drusum, de quo loquimur, & Liviam, quæ mater fuit Catonis. Ita Drusus pater, Catonis fuit avus maternus: lib. 1v. de Fin. Drusus vero filius, ejusdem Catonis avunculus fuit, ut Livie matris frater, ut a Cicero in Orat. pro Milone, a Valer. Max. lib. 111. c. 1. & a Plutarcho vocatur. Eadem porro Livia, mortuo priore marito, nupsit Q. Servilio Cæpioni, unde nata est Serviliæ mater Bruti, quæ ex matre soror fuit Catonis. Et sic Cato, ut Serviliæ frater, Bruti fuit avunculus: Livia fuit avia materna; & M. Drusus, ejus frater, magnum avunculus. *Idem.*

⁸ M. Lucullum] L. Luculli fratrem, ut Plutarch. in Lucullo docet, quamvis Entropius confobrinum vocet. In lapidibus certe Romanis L. Lucullus, L. F. & hic M. F. dicitur, qui L. Syllæ imperatoris quæstor fuit, & postea, ut unus e Syllanis ducibus ad Fidenciam feliciter pugnavit. Cum fratre

fuit ædilis; apud Plinium, viii. 7. Hic prætor inter peregrinos jus dixit, & contra C. Antonium, quod Græci postulabant, decrevit, ut Afconius ostendit. Consul cum C. Cassio fuit, ut in Orat. pro Cluent. legitur; unde Verrina III. sic esse legendum cognoscimus: *Nobis respondit, cum ab eo tabulas postularem, usque ad M. Lucullum & C. Cassium coff. confecisse, postea destitisse.* Proconsul hic in Macedonia Curioni successit, & totam Besorum gentem, bello appetitam, in dedicationem accepit, ut auctor est Orosius lib. vi. c. 3. & ad terminum gentium Tanaim lacumque Maeonin pervenit, ut Flor. lib. 111. cap. 4. refert. Huic postea L. Luculli fratris tutela permitta est, cum ille alienata mente desipere cepisset. Ante Ciceronis exilium videtur L. Lucullus vel decessisse vel secessisse, vel certe nihil curasse, quando nusquam dicitur Ciceronem adjuvise, ut si vixisset vel valuisset, profurus adjuvisset: ab eo in triumpho adjectus lib. 11. Acad. Quæstus M. ipse Lucullus adjuvit, ut refertur in Orat. in Pisonem, & de Har. Resp. ubi pontifex etiam vocatur; ut epist. 2. lib. 1v. ad Attic. significatur. Hic M. Lucullus ante bellum civile decessit, cui vel ob id Paterculus gratulatur. *Idem.*

⁹ M. Octavium] Illum fortasse, quem Verrina III. Ligurum vocat, & laudat: vel illum, quem cum C. Cotta confulem anno DCLXXIX. esse, & Lucium vocari videmus. Ille certe Cn. F. in lapidibus Romanis appellatur. *Idem.*

¹⁰ M. Catonem] M. Porcium Catonem, qui tribunus plebis fuit, & prætorum petens, mortem obiit, ut Gellius lib. xvii. cap. 19. scribit. *Idem.*

¹¹ Q. Catulum] Viri consularis & triumphalis filium. Quæstor fuit, tribunus plebis, ædilis, & prætor. *Proff.*

est, a iudiciis, & in præsidis reipublicæ, cui facile satisfacere possint, collocemus.

Eodem Q. Capionem referrem, nisi nimis equestri ordini deditus, a senatu discedisset. Cn. Carbonem¹², M. Marium^{12 a}, & ex eodem genere complures minime dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. Quo in genere (ut in iis perturbem ætatum ordinem) nuper L. Quintius¹³ fuit: aptior autem etiam Palicanus¹⁴ auribus imperitorum. Et, quoniam hujus generis facta mentio est, seditiosorum omnium post Gracchos, L. Apulejus Saturninus¹⁵ eloquentissimus visus est: magis specie tamen & motu, atque ipso amictu capiebat homines, quam aut dicendi copia, aut mediocritate prudentiæ. Longe autem post natos homines improbilissimus C. Servilius Glaucia¹⁶, sed peracutus

¹² Cn. Carbonem] Cn. Papirius Carbonem, qui Marianus fuit, etiam ante, quam consul feret, ut Liv. lib. LXXIX. & seq. scripti: deinde cum L. Cinna & ipse Carbo a se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Syllam parassent, ac tandem Cinna ab exercitu suo interemptus esset, consulatum Carbo solus gessit, ut Liv. lib. LXXXIII. & Patere. lib. II. præter alios ostendunt. Tandem illum consulem III. cum C. Mario C. F. Sylla, exercitum ejus ad Clusium, ad Faventiam, Fidentiamque ceso, Italia expulit, ut ait Liv. lib. LXXXVIII. quem Pompejus in Sicilia captum occidit. Auctores laud Livium, Valer. Max., Paterculum, Plutarchum, & Appianum, qui res istas pluribus explicavit. *Corradus*.

^{12 a} M. Marium] M. Marium Gratidianum, M. Marci Gratidiani filium, cujus caput abscissum per urbem sua manu Catilina tulit, & alia fecit, que scribunt Q. Cicero de Perit. Consul. & alii. Hunc bis prætorum fuisse scribit Afconius. Cum vero prætor esset, collegas, tribunosque plebis eo modo decepit, quem Cicero, qui fuit affinis lib. III. de Offic. non probavit. Lis ei cum Sergio Aurata fuit ea, quam Cicero lib. I. de Orat. & lib. III. de Offic. ponit. *Idem*.

¹³ Quintius] Tribunus plebis, anno DCCLXXX.

¹⁴ Palicanus] M. Lollius Palicanus, qui & ipse tribunus plebis fuit, annis duobus post L. Quintium, L. Gellio & Cn. Lentulo

consulibus. Val. Max. lib. III. cap. 8. refertur ita seditiosum fuisse, ut C. Piso consul illum suffragis populi consulem creatum renunciare noluerit, quod diceret non existimare se, tantis tenebris obscurum esse Rem. ut huc indignitatis veniretur. Hinc Cicero epist. I. lib. I. ad Attic. scripti: *De Palicano non puto se expectare, dum scribam: quod verisimile non esset illum, qui tam turpiter repulsus fuisset, iterum consulatum petiturum. Lollius ab Afconio dicitur, & ita gens Lollia plebeja cognoscitur. Corradus*.

¹⁵ L. Apulejus Saturninus] Tribunus plebis, per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit. Gracchanus enim leges asserere non desistit, ut ait Flor. lib. III. cap. 16. Nam legem agrariam tulit, ut Liv. lib. LXIX. scripti, quam Plutarchus in Mario *sed nisi res ipse videri appellare videtur. Turbulentissimi hujus hominis res narrantur a Livio, Paterculo, Appiano, Floro, Orofio, & aliis. Idem*.

¹⁶ C. Servilius Glaucia] De quo loquuntur omnes historici, qui de L. Appulejo Saturnino scribunt. Is populum solebat monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum versum attenderet: si esset dictator, consul, prætor, magister equitum, ne laboraret: sciret nihil ad se pertinere: sin autem, *Quicumque post hanc legem; videret ne qua nova questio alligaretur. Hoc Cicero in Orat. pro Rabirio Posthumo scribit. Idem*.

& callidus, cum primisque ridiculus. Is, ex summis & fortunæ & vitæ sordibus in prætura, consul factus esset, si rationem ejus haberi licere judicatum esset. Nam & plebem tenebat, & equestrem ordinem beneficio legis¹⁷ devinxerat. Is prætor eodem die, quo Saturninus tribunus plebis, Mario & Flacco consulibus, publice est interfectus; homo simillimus Atheniensis Hyperboli¹⁸, cujus improbitatem veteres Atticorum comœdiæ notaverunt.

Quos Sex. Titius¹⁹ consecutus, homo loquax sane & satis acutus, sed tam solutus & mollis in gestu, ut saltatio quadam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. Ita cavendum est, ne quid in agendo dicendove facias, cujus imitatio rideatur.

LXIII. Sed ad paulo superiorem ætatem reverti sumus: nunc ad eam, de qua aliquantum fumus locuti, revertamur. Conjunctus igitur Sulpicii ætati P. Antistius²⁰ fuit, rabula sane probabilis, qui multos cum tacuisset annos, neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Julii illam consulatus petitionem extraordinariam, veram causam agens, est probatus: & eo magis, quod eandem causam cum ageret ejus collega ille ipse Sulpicius, hic plura & acutiora dicebat. Itaque post tribunatum primo multæ ad eum causæ, deinde omnes, maximæ quæcumque erant, deferebantur. Rem videbat acute, componebat diligenter;

¹⁷ Legis] Quam primus ipse Glaucia tulit, ut comprehenderetur reus, Verrina III. quam legem Glauciam vocat Afconius, ob id fortasse, ne, si lex *Servilia*, ut debuit, diceretur, cum legibus aliis Servilii confundideretur. Tulit certe legem ad judicia pertinentem, que tunc equites exercebant. Hinc Afconius ita scribit: *Q. Servilius Capito Saturnus ab legionibus Asiaticis invidiam, & adversus leges pecuniarum captorum, reum fecit repetendarum, lege, quam tulit Servilius Glaucia*. In quibus quidem verbis Afconii, legationis *Africæ*, de qua scribit Sallustius, videtur legendum. *Idem*.

¹⁸ Hyperboli] Lucernarum faber improbus; quippe qui faciendis lucernis non ære solum, sed plumbo etiam uteretur, quo plures eas, ut graviore, venderet, & sic em-

ptores decipiebat; qui tamen *κατὰ τὴν τὴν Κλαύδιον ἐπιβήσαντος τὴν ἀποκαταστάσιν*, ut Aristophanis interpres in Nubib. & in Pace scribit. Fuit etiam *εὐχερὴς Ἰνδουβόλου*, ut idem interpres ait in Acharn. *Ἀπὸ τῆς δὲ πρὸς τῷ Δίαο, πολεμικῶν ἀγῶν τῶν Σουλῶν*, ut interpres idem in Ranis refert. *Idem*.

¹⁹ Sex. Titius] Tribunus plebis anno DCCLV.

²⁰ P. Antistius] P. Antistius Labeo tribunus plebis cum collega P. Sulpicio Rufo acriter refertit C. Casari Straboni consulatum contra leges petenti. Triennio post prætor Pompejo cum filiam collocasset, quasi Sylle partibus additus, a Damaspippo in senatu interfectus est. *Plut. in Pompejo. Præfatus*.

ter; memoria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abiectis. Expedita autem erat, & perfacile currens oratio. Et erat ejus quidem tanquam habitus non inurbanus: actio paulum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus floruit iis, quibus inter inprofectionem reditumque L. Sylla sine jure fuit & sine ulla dignitate respublica. Hoc etiam autem magis probabatur, quod erat ab oratoribus quaedam in foro solitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat, & Curio: vivebat e reliquis patronis ejus ætatis nemo præter Carbonem & Pomponium: quorum utrumque facile superabat.

LXIV. Inferioris autem ætatis erat proximus L. Sisenna²¹, doctus vir, & studiis optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus reipublicæ, non sine facietis: sed neque laboris multi, nec satis versatus in causis; interjectusque inter duas ætates, Hortensii, & Sulpicii, nec majorem consequi poterat, & minori necesse erat cedere. Hujus omnis facultas ex historia ipsius percipi potest: quæ cum facile omnes vincat superiores, tum indicat tamen, quantum abest a summo, quamque genus hoc descriptionis nondum sit satis Latinis literis illustratum. Nam Q. Hortensii admodum adolescentis ingenium, ut Phidiaz signum, simul adspexit & probatum est.

Is L. Crasso, Q. Scævola consulibus primum in foro dixit, & apud hos ipsos quidem consules, & cum eorum, qui adfuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteaiebant, judicio discessit probatus. Undeviginti annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paulo, C. Marcello consulibus mortuus: ex quo videmus eum in patronorum numero annos quatuor & quadraginta fuisse. Hoc de oratore paulo post plura dicemus. Hoc autem loco volumus ætatem ejus in disparem oratorum ætatem includere. Quanquam id quidem

²¹ L. Sisenna] Sisennam cognomen in Gabinis apud Valer. Max. lib. VIII. cap. 1. & Dion. lib. xxxix. & in Statiliis apud Paterculum lib. II. invenio, neque tamen scire certo possunt, ex qua gente L. hic Sisenna fuerit, de quo Paterculus ita scribit; Historiarum auctor jam tum Sisenna erat

juvenis, sed opus belli civilis Syllani post aliquot annos ab eo seniore editum est. Videtur Latine Sisenna id bellum scripsisse, ut patet ex lib. I. & II. de Divin. Ovid. lib. II. de Trist. hoc addit:

Vixit Aristidem Sisenna, nec obscuri illi
Historia turpes inservasse jocos. Corr.

dem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paulo longior vita contigit, ut & cum multo majoribus natu, quam essent ipsi, & cum aliquanto minoribus compararentur. Ut Accius iisdem adilibus ait se & Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset: sic Hortensius non cum suis æqualibus solum, sed & meæ cum ætate, & cum tua, Brute, & cum aliquanto superiore conjungitur. Siquidem & Crasso vivo dicere solebat: & magis jam etiam vivebat cum Antonio, & cum Philippo jam senex, pro Cn. Pompeii bonis dicente. In illa causa adolescens cum esset, princeps fuit, & in eorum, quos in Sulpicii ætate posui, numerum facile pervenerat: & suos inter æquales M. Pisonem, M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe præstitit: & me adolescentem nactus octo annis minore, quam erat ipse, multos annos in studio ejusdem laudis exercuit: & tecum simul, sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem.

LXV. Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus, tam multis inter nostrum, tuumque initium ferendi interpositis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare, ne vos curiosius eliceretis ex me, quid de quoque judicarem: eos, qui jam sunt mortui, nominabo.

Tum Brutus, Non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quenam igitur, inquam, est? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, & tibi ii succenseant, quos præterieris. Quid? vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime; sed tamen te arbitror malle^b idipsum tacere, quam taciturnitatem nostram experiri. Tum ego, Vere, inquam, tibi, Brute, dicam: non me existimavi in hoc sermone usque ad hanc ætatem esse venturum: sed ita traxit ordo ætatum orationem, ut jam ad minores etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos videtur: deinde redeamus ad te, & ad Hortensium. Immo vero, inquam, ad Horten-

^a In studio] Lamb. in studio.

^b Idipsum] Vic. malle ipsum.

quod etiam arte limaverat, quod erat in reprehendis verbis versutum, & solers; sed sæpe stomachosum, nonnunquam frigidum, interdum etiam facetum. Is laborem, quasi cursum, forensium diutius non tulit, quod & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac stultitias, quæ devorandæ nobis sunt, non ferebat, iracundiusque respuebat, sive morose, ut putabatur, sive ingenuo, liberoque fastidio. Is cum satis floruisse adolescens, minor haberi est ceptus postea. Deinde ex virginum iudicio²⁷ magnam laudem est adeptus, & ex eo tempore quasi revocatus in cursum, tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: postea, quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria.

P. Murena²⁸ mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum: literarum & studiosus, & non imperitus: multa industriæ, & magni laboris fuit. C. Censorinus²⁹ Græcis literis satis doctus: quod proposuerat, explicans expedite: non inveniustus actor, sed iners, & inimicus fori. L. Turius³⁰ parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, sæpe dicebat. Itaque ei pauca centuriæ ad consulatum defuerunt.

C. Macer³¹ auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus: hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everteret, majus nomen in patronis fuisset. Non erat abundans, non inops

27 *Ex virginum iudicio*] Post quarum absolutionem decimus annus fuit in Ciceronis consulatu, ut ait in Orat. III. in Catilin. Accusatus enim fuit Catilina incesti; quod cum Fabia virgine Vestali commississe arguebatur: sed Catul igratia fultus evasit, ut Orosius lib. vi. cap. 3. scribit. Sed & Fabia ipsa causam incesti dixerat, cum ei Catilina objiceretur, eraque absoluta hæc Fabia, quia foror erat Terentia Ciceronis, ut ait Afconius. Virgines vero ipsas P. Clodius accusavit, & M. Cato defendit, ut Plutarchus in Catone scribit. In eo iudicio M. hic Pifso magnam laudem est adeptus, ut hic ait. *Idem.*

28 *P. Murena*] P. Licinius Murena, qui sublatu infra fuisse dicitur: cujus historiam querent alii. Nos apud Macrob. lib. III.

Saturn. invenimus, Varronem asseruisse, eodem modo Licinius appellatos Murenas, quo Sergius *Aurata* cognominatus; quod ei pisces, qui aurata vocantur, carissimi fuerint. Hanc gentem plebejam fuisse Cicero in Orat. pro Murena testatur. *Idem.*

29 *C. Censorinus*] Quaestor an. DCLXIV. Martiane factioni adiditus, Cn. Octavium consulem occidit, & ipse vicissim occisus est reverto Sylia, anno DCLXXII. *Prof.*

30 *L. Turius*] De quo nihil, quod sciam, existat. *Corradus.*

31 *C. Macer*] C. Licinius Macer, de quo Cicero prætor incredibili ac singulari populi voluntate transegit. Damnatus est autem, ut *κερδιστὸν κλονῆσι*, ut ait Plut. in Cicerone, id est *repetundarum*, ut scribit Valer. Max. lib. IX. cap. 12. *Idem.*

inops tamen: non valde nitens, non plane horrida oratio: vox, gestus, & omnis actio sine lepore: at in inveniendis, componendisque rebus mira accuratio; ut non facile in ullo diligentiore majoremque cognoverim; sed eam ut citius veteratoriam, quam oratoriam diceret. Hic etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum.

LXVIII. C. deinde Piso³², statarius, & sermonis plenus orator, minime ille quidem tardus in excogitando, verumtamen vultu & simulatione multo etiam acutior, quam erat, videbatur. Nam ejus æqualem M. Glabionem³³, bene institutum avi Scævola diligentia, locors ipsius natura negligentique tardaverat. Etiam L. Torquatus³⁴ elegans in dicendo, in existimando admodum prudens, toto genere perurbanus. Meus autem æqualis Cn. Pompejus, vir ad omnia summa natus, majorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. Erat oratio

N n n 2 ratio-

32 *C. Piso*] C. Calpurnius Piso, quo prætor Cicero Q. Roscii comedi causam defendit, quemque in causa Cæcinæ adversarium habuit. Is cum M. Glabrione consul fuit, anno ab U. C. DCLXXXVII. & tum Pompejum voluit impedire, ne adversus piratas proficisceretur. Tunc etiam legem Calpurniam de ambitu tulit, in qua præter alias poenas pecuniaria quoque est adjecta, ut scribit Afconius, & Cicero meminit in Orat. pro Murena. Postea proconsul in Galliam profectus est, sed domum cum redisset, repetundarum postulat est, & a C. Julio Cæsare oppugnatus propter eujusdam Transpadani injuriam supplicium; quare postea cum illo graves exercuit inimicitias, ita ut impellere Ciceronem tentarit, ut Cæsar inter conjuratos nominaretur, ut ait Sallustius. Piso, Cicerone consule defendente, quia consul fortis constantique fuerat, incolumis est Reip. conservatus, ut leges in Orat. pro Flacco. Nondum milii satis constat, an is ille sit, quem Plutarchus *ἄγλα τεργαῖος* vocat, cum Cicero nihil hac de re dicat: quod mirum sit, cum Plutarchus testetur illum de Mario scripsisse, ne quis forte puter illum esse, quem supra diximus L. Pisonem vocatum fuisse, & multo ante vixisse. *Idem.*

33 *M. Glabionem*] M. Acilium Glabrio-

nem, & Acilium, non Attilium, ut in libris sæpe leges, scribere debemus, quoniam gens hujus Glabronis Acilia fuit, & pater ab Afconio M. Acilius appellatur, qui legem Acilianam tulit de pecuniis repetundis severissimam, in qua ne comperendium quidem licebat rem, ut legitur Verrina II. Hujus gens plebeja fuit, ut ostendit Livius, qui lib. xxxv. scribit. P. Scipioni de plebe M. Acilium Glabronem collegam additum fuisse. Hoc vero M. Glabrione prætor Cicero Verrem accusavit, ut Afconius scribit, & in ipsis Verrinis apparet. Hic & cum C. Pisonem consul fuit, & ut Plutarchus scribit, in Bithyniam profectus est. *Idem.*

34 *L. Torquatus*] L. Maullius Torquatus, & quidem patricius, ut in Orat. pro P. Sylla cognosces, cum Manliorum familia duplex esset, ut supra diximus. Hic Ciceronis & Attici condiscipulus, ut Nepos ait in Attico, fuit. Cum L. Aurelio Cotta consul esset factus anno ab U. C. DCLXXXIX. quos Antonius, Catilina, & alii in Capitolio Cal. Jan. ut scribit Sallustius, interficere paraverunt. Post consulatum videtur in Macedonia res ita magnas gessisse, ut Cicerone, jam tum consule, referente, absens imperator sit appellatus, ut in Orat. in Pisonem dicitur. *Idem.*

ratione satis amplus: rem prudenter videbat: actio vero ejus habebat & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem.

Noſter item æqualis D. Silanus, vitricus tuus³⁵, ſtudio ille quidem habuit non multum, ſed acuminis, & orationis ſatis. Q. Pompejus, A. filius, qui Bithynicus dictus eſt³⁶, biennio quam nos fortaffe major, ſummo ſtudio * diſcendi, multaque doctrina, incredibili labore atque induſtria: quod ſcire poſſum: fuit enim mecum, & cum M. Piſone cum amicitia, tum ſtudiis, exercitationibusque conjunctus. Hujus actio non ſatis commendabat orationem. In hac enim ſatis erat copia, in illa autem leporis parum.

Erat ejus æqualis P. Antronius³⁷, voce peracuta, atque magna, nec alia re ulla probabilis. Et L. Octavius Reatinus³⁸, qui cum multis jam cauſas diceret, adoleſcens eſt mortuus. Is tamen ad dicendum veniebat magis audaſter, quam parate. Et C. Stalenus³⁹, qui ſe ipſe adoptaverat, & de Staleno Ælium fecerat, fervido quodam, & petulantis, & ſurioſo genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probabatur, adſcendiſſet ad honores, niſi in facinore maniſeſto deprehenſus, pœnas legibus & judicio dedidiſſet.

LXIX. Eodem tempore G. & L. Cæſarii⁴⁰ fratres fuerunt,

35 D. Silanus, vitricus tuus] Bruti mater Servilia, cum eſſet vidua, ipſi Silano nupti. Silanus autem conſul deſignatus cenſiſit eos, qui Remp. delere conari fuerant, morte eſſe multandos. Lege Orat. IV. in Caſtlin. Fuit vero conſul cum L. Muræna, anno ab U. C. DCXCII. Idem.

* Diſcendi] Viſt. Man. Grut. dicendi.

36 Q. Pompejus, A. F. qui Bithynicus dicitur eſt] De quo nullam mentionem, niſi in hoc dialogo, fieri vidimus, & apud Oroſ. lib. vi. cap. 15. in Ægypto interfectum fuiſſe legitur. Aut filius: credimus eum eſſe iſtus filium, qui obiit in Capitolio, cum Deos ſalutaſſet, ut Plin. lib. vii. cap. 53. ſcribit. Idem.

37 P. Antronius] Qui ſe Ciceronis conſulcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quaſtura commemorat fuiſſe: qui conſul deſignatus, cum accuſaretur ambitus, judicium tollere ac ditur-

bare primo conſilio voluit gladiatorum ac ſtrigilivorum tumultu, deinde lapidatione atque concurſu, ſed damnatus ita ſe gēſit, ut Cicerone in Orat. pro P. Sylla ſcribit: ubi nobis illum hominem, ut paucis dicam, ſelectiſſimum deſcribit. Idem.

38 L. Octavius Reatinus] De quo nihil nos aliud invenimus. Idem.

39 C. Stalenus] C. Stalenus Petus. Hoc enim ſibi cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne ſi ſe Ligurum feciſſet, nationis magis ſuæ, quam generis uti cognominæ videretur, ut ait in Orat. pro Cluentio. Sed in Orat. pro Sextio ita ſcribit: Ex novem tribunicis plebis, quos tunc habueram, unus, me abſente, deſtinxit, qui cognomen ſibi ex Æliorum imaginibus accipit, quo magis nationis ejus eſſe quam generis videretur. De eo pluribus agit Cicerone in Orat. pro Cluentio, & in Topicis. Idem.

40 G. & L. Cæſarii] Homines induſtrii, atque

qui multa opera, ignoti homines & repentini, quaſtores ceſſeriter facti ſunt, oppidano quodam & incondito genere dicendi⁴¹. Addamus huic etiam, ne quem vocalem præteriſſe videamur, C. Coſconium⁴² Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, ſi quam habebat, præbaret populo cum multa concuratione, magnoque clamore. Quod idem faciebat Q. Arrius⁴³, qui fuit M. Craſſi quaſi ſecundarius. Is omnibus exemplo debet eſſe, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumque vel honori vel periculo ſervire. His enim rebus, inſimo loco natus, & honores, & pecuniam, & gratiam conſecutus, etiam in patronorum, ſine doctrina, ſine ingenio, aliquem numerum pervererat. Sed ut pugiles inexercitati, etiam ſi pugnos & plagas, Olympiorum cupidi, ferre poſſunt, ſolem tamen ſape ferre non poſſunt: ſic ille, cum omni jam fortuna proſpere functus, labores etiam magnos excepiſſet, illius judicialis anni⁴⁴ ſeveritatem, quaſi ſolem, non tulit.

Tum Atticus, Tu quidem de fœce, inquit, hauris, idque jam dudum: ſed tacebam: hoc vero non putabam, te uſque ad Stalenoſ & Antronios eſſe venturum. Non puto, inquam, exiſtimare te, ambitione me labi, quippe de mortuis: ſed ordi-

atque eo animo, ut quæcumque dicendi poterent eſſe data, in honore atque beneficio ponerent, ut in Orat. pro Cluentio loquitur; ubi ita de illis verba facit, ut eos irridere potius quam laudare videatur. Idem.

41 Oppidano genere dicendi] Oratio eſt non urbana, nec elegans, nec niſida: ſed velut vicana & municipalis aut caſtellana: quod in oppidis, vicis, caſtellis, municipiis non tam integre incorrupteque, quam in urbe loqui ſolerent. Sed & homo repentinus ibidem dicitur homo novus, qui ſubito repenteque in hominum cognitionem, famam, commendationemque pervenit. Sic autem ſcribit: I. quæſti homines & repentini, quaſtores ceſſeriter facti ſunt; oppidano quodam & incondito genere dicendi. Turneb. Adverſ. xiv. 22.

42 C. Coſconium] Qui in Orat. pro Sylva videtur prætor fuiſſe, conſule Cicerone; cum tamen eodem Cicerone prætor fortaffe extra ordinem in Illyrico præconſul fuiſſet; niſi fuit alter, præſertim cum Cæſus, non

Cæſus ab Eutropio lib. vi. ille dicatur. Hic certe in Orat. pro Cluent. Cæſus appellatur. Idem.

43 Q. Arrius] Is videtur eſſe, qui prætor Chryſum fugitivorum ducentum viginti milibus hominum cecidit, ut Liv. lib. xxvii. ſcripſit; quique C. Verri ſuccellus putabatur, ut Verrius xv. & vi. dicitur. Is cum eſſet loco inſimo natus, ut hic ait, poſt præturam diu jacuit: ſed Cæſare & Bibulo conſulibus, cum Pompejus, Craſſus, & ipſe Cæſar Remp. tenerent, ſe conſulem fieri poſſe ſperavit: verum deſtitutus ægre tulit ſibi ceſſatum fuiſſe conſulatum, ut epiſt. 5. & 6. lib. 11. ad Attic. videbis. Idem.

44 Judicialis anni] An, quemadmodum ſuſpicantur Corradus & Manutius, intelligendus annus DCCII. quo Cn. Pompejus tertium conſul, teſte Aſconio, breviorem judicialium fornam reis lege præſcripſit? Prieſteus.

ordinem sequens in memoriam notam & æqualem necessario incurro. Volo autem hoc perfici, omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sint, memoria quidem dignos paucos; verum, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuisse. Sed ad sermonem institutum revertamur.

LXX. T. Torquatus⁴⁵, T. filius, & doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis, & a natura ad dicendum satis solutus, atque expeditus, (cui si vita suppeditavisset, sublato ambitu consul factus esset) plus facultatis habuit ad dicendum, quam voluntatis. Itaque studio huic non satisfacit: officio vero nec in suorum necessariorum causis, nec in sententia senatoria defuit.

Etiam M. Pontidius,⁴⁶ municeps noster, multas privatas causas aditavit, celeriter sane verba volvens, nec hebes in causis, vel dicam, plus etiam quam non hebes, sed effervescent in dicendo stomacho sæpe, iracundiaque vehementius; ut non cum adversario solum, sed etiam (quod mirabile esset) cum iudice ipso, cujus delinitor esse debet orator, jurgio sæpe contenderet. M. Messala⁴⁷ minor natu, quam nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum: prudens, acutus, minime incautus, patronus in causis cognoscendis comprehendique diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumque causarum.

Duo etiam Metelli, Celer & Nepos⁴⁸, nihil in causis versati, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant populare dicen-

⁴⁵ T. Torquatus] Alii quærent historiam. Corradus.

⁴⁶ M. Pontidius] Idem fortasse, qui laudatur in II. de Orat. 68.

⁴⁷ M. Messala] M. Valerius Messala, quem Cicero consul constituit cum aliis, qui omnia iudicium dicta perscriberent, cum tunc ille prætorum peteret, ut in Orat. pro P. Sylla testatur. Hic postea cum M. Pisone, anno ab U. C. DCXCIII. consul fuit, & quidem egregius, fortis, constans, diligens, Ciceronis laudator, amator, imitator, ut lib. I. ad Attic. describitur. Idem.

⁴⁸ Duo Metelli, Celer & Nepos] Duo fratres, aut potius patruels, ut conjicit

Corradus. Q. Metellus Celer, prætor urbanus, vir strenuus, egregiam Cicerone consule adversus Catilinæ copias operam Reip. navavit. Triennio post consulatum adeptus est. Eum a Clodia uxore veneno sublatum esse in Calpurnia Cicero deplorat. Q. Caecilius Metellus Nepos, tribun. pleb. anno DCXCIII. graves cum Cicerone inimicitias exercuit: cui, cum abiret e consulatu, de rebus a se gestis differere paranti silentium imposuit, quod in dicta causa civis condemnasset accusans: cumque jurare tantummodo permitteret, Cicero juravit Reip. sua unius opera esse salvam. Consul fuit hic Metellus anno DCXCIII. Præfatus.

dicendi genus affecti. Cn. autem Lentulus Marcellinus⁴⁹, nec unquam indifertus, & in consulatu pereloquens visus est, non tardus sententiis, non inops verbis, voce canora, facetus latis. C. Memmius⁵⁰, L. filius, perfectus literis, sed Gracis: fastidiosus sane Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modo dicendi, verum etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriæ.

Hoc loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet. Et, si de aliis minus, de duobus tamen, quos a te scio laudari solere, Cæsare⁵¹ & Marcello⁵², audirem non minus lubenter, quam audivi de iis, qui fuerunt. Cur tandem, inquam? an expectas,

⁴⁹ Cn. autem Lentulus Marcellinus] Hunc nos a principio credimus Claudium Marcellum fuisse, sed ab aliquo Cornelio adoptatum, Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum, non autem Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, ut mos erat, appellatum, ut cognosci posset, utra ex familia fuisset, cum duæ familiarum Claudiarum essent: quarum quæ Marcellorum appellata est, plebeja; quæ Pulchrorum, patricia fuit. Cicero certe lib. xv. Famil. & Verrina L. Marcellus & Marcellinus ira conjungit, ut fuisset propinquos ostendat. Consulatum inivit cum L. Marcio Philippo anno ab U. C. DCXCVIII. Corradus.

⁵⁰ C. Memmius] C. Memmius Gemellus, epist. 19. lib. XIII. Famil. Tribunus pleb. M. Lucullum accusavit, & diu prohibuit, ne L. Lucullus triumpharet, ut Plutarch. in Lucullo & Catone scribit; atque id ipsum triennio ante Ciceronis consulatum. Nam Cicero consul, ut ait lib. XI. Acad. Quæst. currum Luculli in urbem introduxit: L. Pisonem & A. Gabinio consulibus prætor fuit, ut epist. 2. lib. I. ad Q. Fratr. cognoscimus. Post vero prætorum Bithyniam provinciam sortitus est: quo secum Val. Catullum poetam duxit; ut ipse Catullus ad Veranium & Fabullum scribens, testatur, quo loco illos Pisonis comites vocat. Inde reversus cum M. Scæuro, M. Messala, Cn. Domitio consulatum petiit, & quidem Cæsaris auxilio fretus, cujus opibus & militia confirmabatur, & commendabatur, ut lib. IV. ad Attic. & lib. III. ad Q. Fratrem videre li-

cet. Ille tamen repulsam tulit, & ambitus a Q. Curio fuit accusatus, & Pompejo consule III. fuit condemnatus, ut Appian. lib. II. scribit; quamvis Ciceronis esset cliens, ut epist. 19. lib. XIII. Fam. refert Cicero, & ostendit illum Patris exulasse. Lucretius huic, ut poeta poeta, & Epicureus Epicureo suos libros de Rerum Nat. scripsit. Nam C. Memmius poeta fuit etiam lascivus, ut Plin. epist. 3. lib. V. & Ovid. lib. II. de Trist. affirmant. Idem.

⁵¹ Cæsare] C. Julio Cæsare dictatore. Idem.

⁵² Marcello] M. Claudio Marcello, quem Cicero in Orat. I. Catilin. Catilinæ quidem sodalem, sed virum tamen optimum & fortissimum vocat; de cujus magistratibus nihil pene possumus affirmare, nisi illum anno ab U. C. DCCIII. cum Servio Sulpicio Rufo consulem fuisse. Post bellum civile, in quo Pompejum secutus est, timens Cæsarem veterem suum inimicum Marcellus exulabat: quo tempore Cæsar ejus acerbitatem accusavit, sed tamen repente prætor ipem dixit, se senatus roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum. Quare, cum reliqui gratias Cæsari egissent, Cicero longa satis oratione, quæ nunc extat, idem fecit, ut ait lib. IV. Famil. ubi sæpe monent illum, ut domum revertatur: quod cum ille jam facere cogitaret & vellet, a P. Magio Chilonæ, familiari suo, fuit interfectus, ut lib. IV. Famil. lib. XIII. ad Attic. & apud Liv. lib. cxv. & apud alios etiam leges. Idem.

stas, quid ego iudicem de istis, qui tibi sunt æque noti, ac mihi? Mihi mehercule, inquit, Marcellus satis est notus; Cæsar autem parum. Illum enim sæpe audivi: hic, cum ego iudicare jam aliquid possem, absuit.

Quid igitur de illo iudicas, quem sæpe audisti? Quid censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? Næ ego, inquam, si ita est, velim tibi eum placere quam maxime. Atqui & ita est, inquit, & vehementer placet: nec vero sine causa. Nam & didicit, &, omiſſis cæteris studiis, unum id egit, seseque quotidianis commentationibus acerrime exercuit. Itaque & lectis utitur verbis, & frequentibus: & splendore vocis, & dignitate motus sit speciosum & illustre, quod dicitur: omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem: maximeque laudandus est, qui hoc tempore ipso, cum * liceat, in hoc communi nostro, & quasi fatali malo, conſoletur se cum conscientia optima mentis, tum etiam usurpatione & renovatione doctrinæ. Vidi enim Mytilenis nuper virum, atque (ut dixi) vidi plane virum. Itaque cum eum antea tui similem in dicendo viderim, tum vero nunc a doctissimo viro, tibi que, ut intellexi, amicissimo Gratippo instructum omni copia, multo videbam similiorem.

Hic ego, Eth, inquam, de optimi viri, nobisque amicissimi laudibus lubenter audio, tamen incurro in memoriam communium miseriarum, quarum oblivionem quaerens, hunc ipsum sermonem produxi longius. Sed de Cæsare cupio audire, quid tandem Atticus iudicet.

LXXII. Et ille, Præclare, inquit, tibi constas, ut de iis, qui nunc sint, nihil velis ipse dicere: & hercle si sic ageres, ut de iis egisti, qui jam mortui sunt, neminem ut pratermitteres, næ tu in multos Antronios, & Stalenos incurreres. Quare sive hanc turbam effugere voluisti, sive veritus es, ne quis se aut præteritum, aut non satis laudatum queri possit: de Cæsare tamen potuisti dicere, præsertim cum & tuum de illius ingenio notissimum iudicium esset, nec illius de tuo obscurum.

Sed

* *Liceat*] Lamb. cum jaceat in hoc.

Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Cæsare & ipse ita iudico, & de hoc hujus generis acerrimo æstimate sapissime audio, illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime. Nec id solum domestica consuetudine, ut dudum de Læliorum & Muciorum familiis audiebamur: sed, quanquam id quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, & iis quidem reconditis & exquisitis, summoque studio & diligentia est consecutus. Quin etiam in maximis occupationibus, cum ad te ipsum (inquit, in me intuens) de ratione Latine loquendi accuratissime scripserit; primoque in libro dixerit, verborum delectum originem esse eloquentiæ; tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit, quam se dicere, laudem singularem: (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset affatus: *Ac, si, a ut cogitata præclare eloqui possent, nonnulli studio & usu elaboraverunt, cujus te pene principem copiam atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus*) hunc facilem, & quotidianum novissime sermonem, b nunc pro relicto est habendum.

LXXIII. Tum Brutus, Amice, hercule, inquit, & magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque inventorem copiam dixerit, quæ erat magna laus, sed etiam bene meritum de populi Romani nomine ac dignitate. Quo enim uno vincebamur a victa Græcia, id aut ereptum illis est, aut certe nobis cum illis communicatum. Hanc autem, inquit, gloriam testimoniumque Cæsaris tuæ quidem supplicationi non, sed triumphis multorum antepono.

Et recte quidem, inquam, Brute, modo sit hoc Cæsaris iudicii, non benevolentiam testimonium. Plus enim certe attulit huic populo dignitatis quisquis est ille, si modo est aliquis, qui non illustravit modo, sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella expugnaverunt: ex quibus multi sunt, ut scitis, triumphati.

Verum quidem si audire volumus, omiſſis illis divinis commentis.

Tom. I.

O o o

filii,

a *Ut cogitata*] Absesse non videretur possendum sit. Olivetius.
illud ut, quod unus tamen Lambinus agnovit. Infra, pro cuius, vide an huius reponendum sit. b Lamb. non pro relicto.
c Vict. non solum, sed

filiis, quibus sæpe constituta est imperatorum sapientia salus civitatis aut belli, aut domi; multo magis orator præstat minutis imperatoribus. At prodest plus imperator. Quis negat? Sed tamen, (non metuo ne mihi acclametis: est autem quod sentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Grassi unam pro M. Curio dictionem, quam castellanos triumphos duos. At plus interfuit reipublicæ castellum capi Ligurum, quam bene defendi causam M. Curii. Credo. Sed Atheniensium quoque plus interfuit firma testa in domiciliis habere, quam Minervæ signum ex ebore pulcherrimum; tamen ego me Phidiam esse malle, quam vel optimum fabrum tignarium. Quare non, quantum quisque proficit, sed quanti quisque sit, ponderandum est: præsertim cum pauci pingere egregie possint, aut fingere; operarii autem, aut bajuli deesse non possint.

LXXIV. Sed perge, Pomponi, de Cæsare, & redde quæ restant: Solum quidem, inquit ille, & quasi fundamentum oratoris vides, locutionem emendatam & Latinam: cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem. Etatis illius ista fuit laus, tanquam innocentiam, sic Latine loquendi: nec omnium tamen. Nam illorum æquales, Cæcilius & Pacuvium, male locutos videmus. Sed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscaverat, recte loquebantur. Sed hanc certe rem deteriore vetustas fecit & Romæ, & in Græcia. Confluxerunt enim & Athenas, & in hanc urbem multi inquinatæ loquentes ex diversis locis. Quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda, tanquam obrussa, ratio, quæ mutari non potest; nec utendum pravissima consuetudinis regula.

T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus. Existimabatur bene Latine, sed literas nesciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paulo est ante dictum: sed tamen suavitas vocis, & lenis appellatio literarum, bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia se

valde

valde dilatandis literis a similitudine Græcæ locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo, subagreste quiddam, planeque subrusticum: alia quidem, quasi inculta & silvestri via, ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem, quasi emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a C. Rufio quidem accusatore deterri potuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. Quidnam istuc est? inquit Brutus: aut quis est iste C. Rufius? Et ille, Fuit accusator, inquit, vetus, quo accusante Chritilium, Sisenna defendens, dixit, quædam ejus *sputatilica* esse crimina. Tum C. Rufius, *Circumvenior*, inquit, *Judices, nisi subveniris. Sisenna quid dicas, nescio: meo insidias*. Sputatilica, *quid est hoc? Sputa quid sit scio, tilica nescio*, Maximi risus: sed ille tamen familiaris meus recte loqui putabat esse, inusitate loqui.

LXXV. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat. Itaque cum ad hanc elegantiam verborum Latinorum (quæ etiam si orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est) adjungit illa oratoria ornamenta dicendi: tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus, non video cui debeat cedere. Splendidam quandam, minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu: forma etiam magnifica, & generosa quodam modo.

Tum Brutus, Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur; complures autem legi. Atque etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum. Valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt, recti & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste, detracto. Sed dum voluit, alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam: ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurare: sanos quidem homines a scribendo deterruit. Nihil enim est in historia, pura & illustri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, qui vita excefferunt, revertamur.

LXXVI. C. Sicinius⁵³ igitur, Q. Pompeji illius, qui cen-

O o o 2 for

53 C. Sicinius] Quæstor anno DCLXXVII. *Perseus*.

for fuit, ex filia nepos, quæstorius mortuus est, probabilis orator: jam vero etiam probatus, ex hac inopi ad ornandum, sed ad inveniendum expedita, Hermagoræ disciplina. Ea dat rationes certas & præcepta dicendi: quæ si minorem habent apparatus, (sunt enim exilia) tamen habent ordinem, & quædam errare in dicendo non patientes vias. Has ille tenens, & paratus ad causas veniens, verborum non egens, ipsa illa comparatione disciplinaque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat.

Erat etiam vir doctus in primis C. Vifellius Varro⁵⁴, confobrinus meus, qui fuit cum Sicinio ætate conjunctus. Is cum post curulem ædilitatem iudex quæstionis esset, est mortuus: in quo fateor vulgi iudicium a iudicio meo discessisse. Nam populo non erat satis vendibilis: præceptis quædam, & cum idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate cæcata oratio: sed neque verbis aptiorem cito alium dixerim, neque sententiis crebriorem. Præterea perfectus in literis, jurisque civilis jam a patre Aculeone traditam tenuit disciplinam.

Reliqui sunt, qui mortui sint, L. Torquatus⁵⁵, quem tu non tam cito rhetorem dixisses, (etsi non deerat oratio) quam ut Græci dicunt, *ῥητορικὸς*. Erant in eo plurimæ literæ, nec eæ vulgares, sed interiores quædam, & reconditæ: divina memoria, summa verborum & gravitas, & elegantia. Atque hæc omnia vitæ decorabat dignitas & integritas. Me

⁵⁴ C. Vifellius Varro] In Agæ tribunus militum fuit C. Nerone prætor, cum Verres legatus esset Dolabellæ, ut Verr. III. videre licet. Huic cum J. Cæsare magna fuit confensio, ut in Orat. de Provinciæ consularibus ostenditur. Atque nisi cognoscere retur hic ante mortuum, dicerem ipsum cum Cicerone in Ciliciam profectum fuisse, cum dicat Cicero epist. 7. lib. III. Famil. se Varro nem App. Claudio obviam misisse, nec M. Varro nem illum doctum posse significare, qui tum Romæ fuit, ut epist. 11. lib. v. ad Attic. cognosces, nec ita multo post ivit legatus in Hispaniam ulteriore. Hunc Vifellium Valer. Max. lib. v. 11. c. 2. scribit gra-

vi morbo correptam trecenta milia summum ab Ostacilia Latereusi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri libi passum fuisse, & ab Aquilio, cum postea convalesceret, aboliturum. *Corradus*.

⁵⁵ L. Torquatus] L. Manlius L. F. Torquatus, qui adolescentulus eripuit P. Syllæ consulatum, & ad patrem suum retulit. De hoc Cicero in Orat. pro P. Sylla ita scribit: *Hæc omnia verum, quas ego in consiliata pro salute omnium, suscepi et, et, L. Torquatus, cum esset non considerans, atque in prætura fuisset, auctor, adiutor, parens, exiit. Idem*.

quidem admodum delectabat etiam Triarii⁵⁶, in illa ætate, plena literatæ senectutis oratio. Quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non confideratum exhibat ex ore!

Tum Brutus, Torquati & Triarii mentione commotus, (utrumque enim eorum admodum dilexerat) Ne ego, inquit, (ut omittam cætera, quæ sunt innumerabilia) de istis duobus cum cogito, doleo, nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace valuisse: nam nec istos excellentes viros, nec multos alios præstantes cives respública perdidisset. Sileamus, inquam, Brute, de istis, ne angeamus dolorem. Nam & prætoriorum recordatio est acerba, & acerbior expectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, & tantum, quid quisque dicendo potuerit, (quoniam id quærimus) prædicemus.

LXXVII. Sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus⁵⁷, qui & scriptitavit accurate, cum præsertim non esset orator, & egit multa constanter: Appius Claudius⁵⁸, iocor tuus, collega & familiaris meus; hic jam & satis

studio-

⁵⁶ Triarii] C. Valerii Triarii, qui in Sardinia contra M. Lepidum arma tulit, ut ait Afconius, unde nos suspicari sumus Verr. III. ita esse legendum: P. Lentula, C. Triarii quæstorius urbanis. Hic, ut auctor est Afconius, postea L. Luculli in Asia Pontoque legatus fuit: & ut Liv. lib. xcviii. scribit, adversus Mithridatem parum prospere pugnavit, & quidem apud Zielam, quæ nobilis clade Triarii ob id opinor, a Plin. lib. vi. c. 3. dicitur, quam quidem cladem Plutarcho in Lucullo, & Appian. in Mithridate, pluribus describit. Triarios vero e gente Valeria fuisse, ostendit etiam Valeria, quæ Triarii foror epist. 7. lib. viii. Famil. vocatur. Idem.

⁵⁷ M. Bibulus] M. Calphurnius Bibulus a Plutarcho in Cæsare vocatur, quanquam Bibulus cognomen in gente Publicia frequentius, ut apud Liv. lib. xxii. & xxvii. & apud Plut. in Marcello, reperitur. Is igitur Bibulus, ut Cæsar lib. iiii. de Bello Civ. refert, iracundia summa fuit, inimicitiaque habuit privatis cum Cæsare ex ædilitate concepit & prætura. Bibulus consul

factus Cæsari collega ferenti legem agrariam cepit adversari & obnucciare, sed armis for pulsus est. Ac postero die Bibulum in fenatu conquestum, nec quoquam reperto, qui super tali confirmatione referre aut censere auderet, qualia sæpe multa in levioribus turbis decreta erant, in eam Cæsar cogit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo abiit: nihil aliud quam per edicta juratos fuisse dicebat, cumque Bithynicam regionem vocabat, ut scribit Sueton. quæ quidem edicta vel ob id Cicero lib. 11. ad Attic. *Archiochia* vocat. De rebus hujus Bibuli Plutarcho. Dion. & Appian. plura scribunt. Idem.

⁵⁸ Appius Claudius] Appius Claudius Pulcher, ejus Appii, qui cum P. Servilio consul fuit, filius, ut in Orat. de Reponis agnosces. Hic pauper cum duobus fratribus & duobus fororibus est relictus, ut Varro lib. 111. cap. 16. de R. Rust. testis est. P. Cloelius ejus fratrem fuisse cognosces ex orationibus pro Domo, & in Dionem. Tandem cum L. Domitio consul fuit, ad quod usque